# IDEI ȘI TENDINȚE ÎN ISTORIOGRAFIA ROMÂNEASCĂ PAȘOPTISTĂ

**Gheorghe BOBÂNĂ**, dr. hab., prof. univ., Institutul de Istorie
ghbobina@gmail.com

IDEAS AND TENDENCIES IN PASHOPTIST ROMANIAN HISTORIOGRAPHY

In the first half of the 19th century, fundamental cultural, political and economic changes took place in the Romanian Principalities. At the cultural level, mentalities, political and philosophical conceptions have changed, there has been a transition from religious thinking to rationalistic, modern thinking. Cultural emancipation was seen as a condition of political and economic emancipation. Decisive for the foundation of the new culture and for the formation of new mentalities were the research of history, traditions and popular culture, the study of the language, the analysis of the particular political and social conditions in which the Romanian people evolved. This issue was also reflected in the level of political and historical thinking, in the systems of ideas that Romanian thinkers built. The evolution of political thought and institutions in the first half of the 19th century expressed the tendency to democratize and adapt liberal principles to domestic conditions.

Keywords: pashoptist, Romanian historiography, 19th century, cultural emancipation, traditions.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea s-au produs în Principatele Române schimbări fundamentale pe plan cultural, politic și economic. În plan cultural, s-au modificat mentalitățile, concepțiile politice și filosofice, s-a produs trecerea de la gândirea religioasă la cea rațională, modernă. În plan politic, instaurarea domniilor pământene după Revoluția din 1821, a dus treptat la formarea structurilor moderne ale statului național. În plan economic, s-a înfăptuit o tranziție lentă de la structurile feudale la cele capitaliste, începând cu intrarea Principatelor în relații comerciale cu Apusul și cu treptata consolidare a noilor relații economice în plan intern. Emanciparea culturală era văzută ca o condiție a emancipării politice și economice. Decisive pentru întemeierea noii culturi și pentru formarea noilor mentalități au fost cercetarea istoriei, tradițiilor și a culturii populare, studierea limbii, analiza condițiilor particulare, de ordin politic și social, în care a evoluat poporul român. Această problematică s-a reflectat și

în planul gândirii politice și istorice, în sistemele de idei pe care le-au edificat gânditorii români. Evoluția gândirii și a instituțiilor politice în prima jumătate a secolului al XIX-lea exprima tendința de democratizare și de adaptare a principiilor liberale la condițiile interne.

În istoriografia românească de la mijlocul secolului al XIX-lea s-a evidențiat existența a două orientări: una de tip tradițional, reprezentată la limită de *Istoria Moldovei*, scrisă de Manolachi Drăghici, apărută în 1857; cealaltă modernă, la curent cu noile achiziții ale istoriografiei europene. Prima exigență a istoriografiei moderne românești, în concepția cărturarilor de la 1848, era spiritul ei democratic. Nu istoria domnilor și a boierimii, ci istoria poporului și a așezămintelor sale din veac: „Istoria preste tot și îndeosebi istoria națională n-are a fi un registru de rezbele, o grămăditură de nume și ani…, ci o astfel de descriere filosofică a faptelor, a cauzelor și urmărilor acestor fapte memorabile ale națiunii, care să servească de cheie pentru prezent, de speciu pentru viitor”, observa Al. Papiu Ilarian în Prefața la *Istoria Românilor din Dacia Superioară*, apărută la Viena, în 1851.

Pentru a elabora „o istorie temeinică și bine închegată”, istoricii români intenționau să „alerge la izvoarele originale, să caute și să adune toate datele putincioase și atunci vor putea să țese o bună istorie”.[1] Nicolae Bălcescu susținea cu consecvență această idee: „Tot ce putem și tot ce trebuie dar să facem acum este a ne aduna documentele, care sunt materialele istoriei, ca să putem compune odată o adevărată istorie”.[2] Era necesar să se cunoască vechile instituții, raporturile sociale, obiceiurile, cultura, momentele de seamă ale istoriei, înainte de a proceda la o configurare a ansamblului. Acest deziderat era promovat de majoritatea istoricilor pașoptiști M. Kogălniceanu, N. Bălcescu, A.T. Laurian, G. Barițiu, S. Bărnuțiu ș.a.

B.P. Hașdeu elogia aportul lui Mihail Kogălniceanu în editarea monumentalei ediții de cronici, declarând că în literatura istorică a țării acesta deține rolul jucat de Alecsandri în „literatura poporană”. Concepută pe la 1840, colecția de letopisețe debuta peste cinci ani cu volumul al II-lea, în care cărturarul reproducea cronica lui Ion Neculce, letopisețul lui Nicolae Costin și o cronică a lui Axinte Uricariul, urma, în 1846, volumul al III –lea conținând *Hronica anonimă* atribuită lui Amiras, *Letopisețul Țării Moldovei* de Spătarul I. Canta, *Cronica* lui Ghiorgachi, *Letopisețul* lui Enachi Kogălniceanu și un

*Letopiseț* datorat lui N. Mustea. Ediția se încheia, în 1852, cu volumul I, care cuprindea cronicile lui Grigore Ureche și Miron Costin, plus *Cartea pentru descălecatul dintâi a Moldovii* de Nicolae Costin.

În „Magazin istoric pentru Dacia" (1845-1847) A.T. Laurian și N. Bălcescu au publicat cronicile muntene, scoase apoi și în două volume aparte, cuprinzând *Istoriile Țării Românești* de Constantin Căpitanul, *Istoria Țării Românești* de Radu Greceanu, *Cronica Țării Românești* de Radu Popescu și *Cronica Țării Moldovei* de N. Mustea. Reeditarea, în 1853 a *Hronicii românilor și a mai multor neamuri* în trei volume a lui Gheorghe Șincai, a *Istoriei vechii Dacii*, în trei volume de Dionisie Fotino, la 1859, vizau aceeași trebuință de sinteză.

Adunarea și conservarea documentelor istorice devenise o sarcină primordială a istoricilor pașoptiști. În 1837, pe lângă Mitropolia Ungrovlahiei se crease o Comisie documentală cu scopul de a se îngriji de condicile domnești și mănăstirești. Din inițiativa lui C.A. Rosetti a fost instituită la București Comisia istorică cu scopul de „a aduna materialurile pentru formarea unei istorii naționale". În 1860 apărea la București prima publicație arhivistică *Arhiva Română. Documente istorice.* Volumul I.

Istoricii pașoptiști tindeau să prezinte Europei istoria neamului românesc, „să arate europenilor cine sunt moldo-vlahii și ce au făcut ei în timpurile trecute".[3] Mihail Kogălniceanu publica, în 1837, la Berlin, *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques Transdanubiens,* apoi la Paris, în 1845, două volume de *Fragments tires des chroniques moldaves et valaques,* iar Nicolae Bălcescu, edita, în 1850, la Paris *Question economique des Principautes Danubiennes.*

Exista un raport de succesiune între istoriografia de dinainte și după Revoluția din 1848, continuitatea fiind asigurată de faptul că aceeași protagoniști se manifestau în ambele perioade: Gh. Asachi, M. Kogălniceanu, Fl. Aaron, A.T. Laurian, I. Maiorescu, G. Barițiu, Gh. Bărnuțiu ș.a. Au apărut și nume noi: Al. Papiu Ilarian, Al. Odobescu, B.P. Hasdeu. Majoritatea dintre istorici activau „stăpâniți de același imperativ, care trebuia să fie sincronizarea societății românești cu civilizația de tip apusean".[4] Istoricii pașoptiști aveau aceeași convingere în ce privește „necesitatea unirii depline și a unui statut de independență, pentru ca națiunea română să-și poată integra eforturile, armonios, în civilizația europeană".[5]

O largă deschidere, de sursă romantică, spre istorie se manifesta pe tărâm tematic și conceptual, dar și în tehnica cercetării, în orizontul documentar și a sferei de cuprindere. În Moldova Gheorghe Asachi rămânea unul din cei mai statornici evocatori ai istoriei, prin inițiativele cărturărești el a avut un rol de seamă în crearea climatului favorabil pentru istoriografie, a evocat figuri din trecutul național, a stimulat cercetările în acest domeniu, s-a interesat de heraldică și iconografie, a condus un timp Arhiva Statului din Iași. În Țara Românească Ion Heliade Rădulescu elabora o *Repede aruncătură de ochi asupra limbii și începutului românilor* (1857), publica o *Prescurtare de historia românilor sau Dacia și România* (1861). M. Kogălniceanu, antrenat după 1848 în politica militantă, a terminat ediția *Letopiseților Țării Moldovei* și a colaborat la editarea *Cronicii* lui Gheorghe Șincai. N. Bălcescu elabora studiul filosofic *Despre mersul revoluției în istoria românilor* (1850) și lucra la ampla monografie *Românii supt Mihai Voievod Viteazul* (1852), rămasă neterminată. Simion Bărnuțiu se manifesta în domeniul istoriei prin studiile *Românii și ungurii* (1848) și *Mitropolia din Alba Iulia* (1854).

Istoria ca sursă de inspirație pe tărâm beletristic îi preocupa și pe scriitori. Evocarea artistică a trecutului i-a preocupat pe Costache Negruzzi, Cezar Bolliac, Grigore. Alexandrescu, Ioan Ghica, C.A. Rosetti, Vasile Alecsandri, Alecu Russo, Nicolae Filimon ș.a.

Deși nu s-a putut ajunge la elaborarea unui studiu de sinteză a istoriei românilor, istoricii pașoptiști au făcut din istorie un argument al Unirii. N. Bălcescu considera monografia sa consacrată lui Mihai Viteazul „o temelie a unității naționale”. Istoricii români publicau în această perioadă o lungă serie de articole și broșuri, în țară și peste hotare, cu scopul de a pregăti Unirea.

La începutul secolului al XIX-lea, datorită intensificării contactelor cu cultura occidentală, în Moldova și Țara Românească asimilarea noilor idei democratice a lărgit perspectiva elitei intelectuale cu privire la raportul propriei societăți cu civilizația europeană. Intelectualii români, recrutați din marea boierime, și mai târziu din boierimea mică și cea mijlocie, și chiar din mediul citadin, „angajează discuții despre formele de guvernământ ce se reflectă în proiecte de reformă a societății”.[6] Se vehiculează idei despre absolutismul iluminat, monarhia constituțională, republică etc. Se atestă răspândirea spiritului modern la nivelul elitelor și implicit o schimbare de

mentalitate, sporește conștiința etnică care alimentează patriotismul și conștiința națională.

Devine evident progresul pe care l-a făcut gândirea socială și politică din Principate în prima jumătate a secolului al XIX-lea, „depășind cunoașterea globală a ideologiilor de pe continent și angajându-se în analizarea lor aprofundată, în vederea reținerii elementelor ce s-ar fi dovedit utile procesului de modernizare a societății românești”.[7] Promovarea doctrinei dreptului natural a contribuit la elaborarea unor „proiecte de constituție” care prevedeau instituirea unor adunări reprezentative lărgite, ce ar reprezenta toate categoriile sociale înstărite. Cel mai cunoscut proiect este *Constituția Cărvunarilor*, întocmit de Ionică Tăutu, „bărbat care pentru țara sa, în grele împrejurări, au lucrat mai mult decât o întreagă generație”.[8]

Mihail Kogălniceanu afirma că „întâmplărilor de la 1821 suntem datori cu orice propășire ce am făcut de atunce, căci ele ne-au deșteptat duhul național ce era adormit cu totul”.[9] Pașoptiștii erau solidari în elogiul adresat memoriei lui Tudor Vladimirescu, vedeau în el un simbol incoruptibil al luptei de eliberare, un moment esențial de referință. Ideile insurecției din 1821 pașoptiștii intenționau să le transpună în structuri moderne. Niclae Bălcescu prezenta anul 1821 ca pe o etapă în lupta pentru a restitui „drepturile de om, de cetățean și de nație”.[10] Pătrunderea în arena politică a poporului, „atletul ce de veacuri se părea adormit”, constituia rezultatul cel mai de seamă al Revoluției din 1821. Poporul a formulat atunci revendicări ce nu mai puteau fi ignorate. În ce privește însă modul de soluționare, opiniile erau împărțite încă de pe atunci, de vreme ce Ionică Tăutu milita pentru o formulă reformistă, elogiat pentru aceasta de Kogălniceanu și Russo.

Urmărind dezvoltarea societății românești după 1821, M. Kogălniceanu, în ***Cuvântul introductiv la cursul de istoria națională*** (1843), considera că impresia de stabilitate pe care o crease regimul regulamentar în Principate nu era întru totul reală. Fără a justifica politica de suzeranitate și protecție a imperiilor otoman și rus, N. Bălcescu a fost nevoit să afirme, că Regulamentul organic, cu toate relele sale, a fost „un instrument de progres”, căci „a recunoscut principiul libertății comerciale, separarea puterilor în stat și regimul parlamentar, înlesnind totodată manifestarea spiritului național”.[11] N. Bălcescu evidenția o evoluție a formelor de stat în țările române. Statul

românesc a fost, pe rând, „aristocratic” (boieresc), „orășenesc” (fanariot), „biurocrat” (ciocoiesc), pentru a deveni apoi „democratic” (românesc), în care istoricul aștepta să fie abolită „cea mai din urmă exploatare”.[12]

Erau variate și opiniile cu referire la revoluția pașoptistă. M. Kogălniceanu a calificat-o drept „catastrofă”, pornind de la ideea că înfrângerea revoluției întărise imperiul țarist în defavoarea popoarelor din centrul și sud-estul Europei ce aspirau la unire și independență. N. Bălcescu, din contra, elogia revoluția din 1848 în Țara Românească ca „cea mai frumoasă zi ce s-a întâmplat vreodată unui popor”, fiindcă, fără vărsare de sânge, antrenase o răsturnare esențială de putere. Înfrântă prin intervenție străină, revoluția n-a rămas fără urmări, căci a pus în lumină prioritatea Unirii, față de orice alt deziderat, fixând o strategie a luptei viitoare. N. Bălcescu prevăzuse Unirea „ca o etapă națională în mersul revoluției.”[13] Al. Russo în *Cântarea României* prezuma o politică unionistă care să conducă la libertatea deplină a poporului: libertatea dinlăuntru împreună cu libertatea din afară, pe care le proclama ca ipostaze inseparabile a unei singure realități.

Istoriografia română de după 1848 era deschisă spre diverse înnoiri filosofice. Se vorbește despre pașoptism ca „o filosofie românească a istoriei”.[14] Epoca luminilor deschisese drumul către sinteze, în timp ce istorismul asocia erudiția cu metode noi și cu spiritul filosofic. Majoritatea istoricilor români din epocă au aderat la mișcarea romantică. Secolul al XIX-lea semnifica o trezire a conștiinței de sine a popoarelor, iar aceasta trebuia să ducă la cercetarea entuziastă, frenetică a trecutului. Fără istorie, declara Al. Papiu Ilarian, o națiune „nu se cunoaște pe sine însăși”. M. Kogălniceanu își însușise, la Berlin, principiul evoluției organice a prezentului din trecut și a teoretizat, în spirit romantic, legătura dintre istorie și politică. El explica șerbia prin suprapunerea unor elemente străine care au deposedat populația de vechile drepturi. Sub influența lui Jules Michelet, Kogălniceanu extindea orizontul tematic al istoriei de la aspectele dinastico-militare la investigația complexă a poporului ca „izvor al tuturor mișcărilor și isprăvilor”.

Romantismul francez, liberal și democratic, a orientat interesele lui N. Bălcescu spre chestiuni social-economice, făcându-l totodată să conceapă istoria epocii lui Mihai Viteazul ca „poemă istorică”. Orientarea pasionată spre trecut, asociată adeseori cu tendința de construcție socială, implica o viziune

asupra viitorului și a avut drept consecință editarea unui număr însemnat de surse istorice, realizarea primelor studii de istorie social-economică și instituțională, utilizarea istoriei ca argument în apărarea drepturilor țării.

M. Kogălniceanu și N. Bălcescu au creat sinteze în care elementele romantice se integrau armonios stăpânite de un bun simț. Făcând din resurecția trecutului un program tipic romantic M. Kogălniceanu a știut să păstreze spiritul critic ceea ce i-a asigurat audiență și dincolo de spațiul generației sale. Căutând „sub ruine urmele măririi strămoșești" N. Bălcescu se străduia să împace imperativul social-politic cu exigențele unei discipline profesioniste. Gânditorul pașoptist se referea la misia istoriei ca știință, rolul ei fiind de „a ne arăta, a ne demonstra această transformație continuă, mișcarea progresivă a omenirei, această dezvoltare a sentimentului și a minții omenești supt toate formele dinlăuntru și din afară, în timp și în spațiu".[15] El a promovat concepția potrivit căreia propășirea socială și independența națională nu se pot dobândi numai prin educație, prin teorie, ci necesită și conjuncția acesteia cu acțiunea revoluționară, inclusiv, în cazul independenței, cu acțiunea armată. N. Bălcescu a aplicat ideea unității dintre teorie și practică la analiza situației din Țările Române, cu deosebire la mersul revoluției în istoria românilor, arătând că formele de stat s-au schimbat concomitent cu formele de proprietate, factorul politic, apropiat de cel teoretic, interacționând cu cel economic. În studiul *Mersul revoluției în istoria românilor* gânditorul afirma că „libertatea din lăuntru" este condiționată de obținerea libertății naționale. N. Bălcescu vedea trecerea societății românești spre modernitate printr-o suită de revoluții, legate între ele precum verigile unui lanț al evoluției: „Revoluția română de la 1848 n-a fost un fenomen neregulat, efemer, fără trecut și viitor, fară altă cauză decât voința întâmplătoare a unei minorități sau mișcarea generală europeană. Revoluția generală fu ocazia, iar nu cauza revoluției române. Cauza ei se pierde în zilele veacurilor".[16]

Analizând interpretările revoluției de la 1848 în Principatele Române, gânditorul se pronunța împotriva tezelor cu privire la „importul" de revoluție și arăta că revoluția europeană generală a fost ocazia și nu cauza revoluției române. Această cauză se pierde „în zilele veacurilor": „Uneltitorii ei sunt 18 veacuri de trude, suferințe, și lucrare a poporului român asupra lui însuși".[17] Monografia *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul* a avut scopul să exalte în

spiritul romantismului trecutul istoric al românilor prin intermediul figurii istorice a domnitorului muntean. Gânditorul a creat mitul fondator al statului român pe baza unirii celor trei țări române la începutul secolului al XVII-lea. Astfel, Mihai Viteazul devenea personajul istoric pe care se va construi mitul renașterii românești. Această abordare se înscria în demersul pașoptist de a identifica în istorie etapele creării poporului, națiunii și statului român. Gândirea istorică și politică a lui N. Bălcescu a fost dominată de optimism și încredere în viitorul poporului român.

Mihail Kogălniceanu aprecia înalt talentul și erudiția marelui său contemporan: „Afară de Nicolae Bălcescu, care promitea României un istoric, dar pe care moartea l-a răpit fără timp, un singur mare talent nu s-a ivit spre a da țării ceea ce lipsește până astăzi: o istorie națională”[18]. M. Kogălniceanu manifesta încredere în posibilitatea dezvoltării sociale, într-o evoluție pe trepte superioare, în *progres.* Progresul, în concepția istoricului-filosof este o dezvoltare cu un sens pozitiv, o evoluție a societății pe trepte superioare, o transformare spre viitor. Progresul este ridicat la rangul de cea mai generală lege a societății: „Progresul este legea omenirii și orice s-ar face, țara nu poate merge înapoi”.[19] Punctul central în care M. Kogălniceanu se deosebea de N. Bălcescu a fost ideea *progresului pașnic,* gradual, lin, fără revoluție, ideea că progresul nu se asociază cu necesitatea unei revoluții, politicianul militând pentru o cale evolutivă a transformării sociale.

Una din ideile fundamentale ale gândirii istorice a lui Kogălniceanu și Bălcescu ține de aprecierea ro*lului poporului în istorie,* considerarea acestuia ca principal factor uman creator de istorie. În *Cuvântul introductiv la cursul de istorie națională* gânditorul a formulat o expresie clară a acestei idei: ,,Până acum toți acei ce s-au îndeletnicit cu istoria națională n-au avut în privire decât biografia domnilor, nepomenind nimică de popor, izvorul a tuturor mișcărilor și isprăvilor, și fără care stăpânitorii n-ar fi nimică”.[20] Istoria parcurge mai multe „fazuri”, înregistrează mai multe perioade, fiecare perioadă istorică mare corespunde unei anumite „civilizații”. Identificarea și separarea lor în timp, Kogălniceanu le interpreta printr-o „ochire asupra împilării omului prin om”, prin formele „robiei”, în care punctul de vedere al „istoriei sociale și economice” care coincide cu cel al istoriei politice, este principalul criteriu al determinării fazelor, treptelor evoluției sociale spre

,,adevărata civilizație". Gânditorul reflecta asupra istoriei ca știință, asupra specificului ei în raport cu celelalte științe, ca și asupra funcțiilor și sarcinilor istoriei: „Într-însa vom vedea ce am făcut și ce avem să mai facem; printr-însa vom prevedea viitorul, printr-însa vom fi români..."[21] Istoria era concepută de Kogălniceanu ca un act de cunoaștere a unor popoare în trecut, în prezent și viitor, a unor evenimente și fapte istorice, a activității oamenilor, un „mijloc de a ne cunoaște", o „știință înaltă".[22]

Dominant în prima jumătate a secolului al XIX-lea, romantismul punea accentul pe intuiție în cunoașterea istorică și încuraja individualismul, reacționând astfel la excesul de raționalizare din epoca luminilor. În a doua parte a secolului al XIX-lea, ca reacție la excesele romantice, pozitivismul pune accentul pe determinism, în organizarea și evoluția ei societatea este supusă unor legități situate deasupra indivizilor. Auguste Comte afirma că există legi sociale accesibile prin observație pozitivă, utilizabile, conform îndrumărilor sociologiei, în guvernarea popoarelor. Maniera descriptivă, pitorească, romantică nu mai putea satisface spiritele care năzuiau spre rigoare și precizie. În știința istorică, A.Tocqueville anunțaseră noua direcție prin interesul predilect pentru factorii interni ai dezvoltării.

Elemente de pozitivism recunoaștem în opera istoricilor români care acordau o atenție deosebită factorului geografic, mediului, cauzalității în desfășurarea evenimentelor. N. Bălcescu declara în sensul pozitivismului că noua religie a popoarelor este o convingere întemeiată pe rațiune. Același lucru se poate spune și despre M. Kogălniceanu atunci când căuta motivația evenimentelor istorice doar în sfera umanului și vorbea de libera determinare a individului. Ambii istorici stăruiau asupra necesității de a se fixa mai întâi „facturle", manifestau interes pentru o explorare mai eficientă a faptelor, pornind de la o exigență metodologică pozitivistă. De natura cauzelor și de natura consecințelor depindea gradul de istoricitate al faptelor. N.Bălcescu cobora „în zilele veacurilor" pentru a regăsi cauzele mai adânci ale revoluției pașoptiate, iar M. Kogălniceanu făcea același lucru pentru a sublinia motivația istorică a ideii de unire.[23] Întemeindu-se pe „realitatea istoriei și a faptelor" N.Bălcescu, în *Question economique des Principautes Danubiennes,* a examinat chestiunea proprietății, de la origini, ocupându-se pe rând de regimul proprietății, de feudalitate și iobăgie, de emanciparea

țăranilor etc. M. Kogălniceanu, explica existența șerbiei în studiul *Sclavie, vecinătate și boieresc* dintr-o perspectivă „istorică și economică”.

Deși apelau la rațiuni economice și raționale în explicarea cauzelor unor fenomene sociale, recunoscând, în primul rând, acțiunea unui complex de factori pe tărâmul naturii, guvernat de legi nestrămutate, istoricii pașoptiști, în spirit hegelian, invocau și providența ca destin, ca necesitate absolută, drept sursă a istoriei și a legităților acesteia. Rămânând pe terenul faptelor exacte și explicabile rațional a cauzelor de natură economică, N. Bălcescu înțelegea divinitatea ca un principiu ce călăuzește omenirea spre o țintă anume. Istoricul român asocia divinitatea ideii de necesitate, invocarea divinității era menită să fortifice încrederea în progres ca sens necesar al evoluției istoriei.

Istoriografia pașoptistă manifesta preocupări pentru metodologie. În opinia lui N. Bălcescu, istoria nu se putea „țese”, decât confruntând izvoarele, punând la contribuție „toate datele putinceoase”.[24] El admira „stilul serios, sentențios și plin de vederi filosofice” întâlnit la cronicari. Al. Papiu Ilarian tindea spre o „istorie filosofică” pentru a lămuri cauzele evenimentelor. M. Kogălniceanu apela la metoda analogică, punând alături personalități și evenimente din istoria românilor, cu figuri și întâmplări din istoria universală. Istoriografia pașoptistă promova spiritul critic. M. Kogălniceanu îndemna, în *Cuvântul introductiv la cursul de istorie națională de a recurge la „făclia unei critice sănătoase”*[25]*, iar* N. Bălcescu îndemna istoricul să deosebească adevărul de falsitate. Întreaga sa operă atestă un viguros spirit critic.

Începuturile filosofiei românești moderne se caracterizează prin preocupări de schițare și avansare a unor teorii care țin de filosofia istoriei. Aceste preocupări sunt deosebit de vizibile la cărturarii pașoptiști care căutau în istorie noi argumente în susținerea luptei de eliberare națională și socială a poporului român.

**Referințe bibliografice:**


1. Bălcescu, Nicolae. *Opere*. I. București: Editura Academiei, RSR, 1974, p.95.
2. Ibidem, p. 89.

3. Kogălniceanu, Mihail. *Opere*. Vol. II. București: Editura Academiei RSR, 1976, p.44
4. Zub, Alexandru. *A face și a scrie istorie (Istoriografia română pașoptistă)*. Iași: Editura Junimea, 1981, p.14.
5. Ibidem, p.30.
6. *Istoria României.* București: Editura Enciclopedică, 1998, p.339
7. *Istoria filosofiei românești*. Vol.1. București: Editura Academiei RSR, 1972, p.177
8. Kogălniceanu M. *Opere*, II, p. 555
9. Ibidem.
10. Bălcescu N. *Opere*, I, p.309.
11. Ibidem.
12. Bălcescu N. Ibidem, p. 310.
13. Zub, Alexandru. *A face și a scrie istorie (Istoriografia română pașoptistă)*, p.176.
14. Roatiș, Floorian. *Pașoptismul – o filosofie românească a istoriei*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 2001.
15. Bălcescu, N. *Românііі supt Mihai Voievod Viteazul*. București: Editura Minerva, 1985, p.2
16. Bălcescu, Nicolae. *Opere*, II, 1982, p.113.
17. Bălcescu, Nicolae. Ibidem.
18. Kogălniceanu, Mihail. *Opere.* Vol.II., 1976, p.506
19. Kogălniceanu, Mihail. *Discursuri parlamentare din epoca Unirii*. București: Editura Științifică, 1959, p.232.
20. Kogălniceanu, Mihail. *Texte social-politice alese*. București: Editura Politică, 1967, p.108.
21. Kogălniceanu, Mihail. *Introducție* [la „Arhiva românească”]. În *Opere. Scrieri istorice*. Vol.II. București: Editura Academiei RSR, 1976, p.404.
22. Kogălniceanu, Mihail. *Introducție* [la ”Arhiva românească”]. În *Opere. Scrieri istorice*. Vol.II. București: Editura Academiei RSR, 1976, p.404.
23. Zub, Alexandru. *A face și a scrie istorie (Istoriografia română pașoptistă)*, p.219.
24. Bălcescu N. *Opere*, I, 1974, p.95.
25. Kogălniceanu M. *Opere*, II, 1976, p.392.